

Tydzień Otwartej Nauki

25-29.10.2021

- Publikowanie w modelu Open Access**
25 października 2021 r., godz. 11-12.30
- Plan zarządzania danymi (data management plan) w pracy naukowej**
27 października 2021 r., godz. 11-12.30
- Otwarty dostęp a finansowanie badań**
29 października 2021 r., godz. 11-12.30

Publikowanie w modelu *Open Access*

OTWARTY DOSTĘP

Otwarty dostęp (Open Access) to idea zapewnienia wszystkim zainteresowanym swobodnego i darmowego dostępu drogą elektroniczną do wyników badań i publikacji naukowych finansowanych ze środków publicznych. Dostęp taki jest realizowany poprzez publikacje tekstów naukowych w Internecie: w repozytoriach, w czasopismach elektronicznych, na portalach.

Otwarty dostęp oznacza to, że wyniki badań powinny:

- **być publicznie dostępne** bez barier technologicznych, a jeśli nie jest to możliwe (np. ze względu na prawa autorskie), powinno zagwarantować się dostęp do pełnych metadanych,
- **nadawać się do ponownego wykorzystania**, co oznacza, że dane wyjściowe z badań muszą być odpowiednio licencjonowane, aby potencjalni użytkownicy wyraźnie wiedzieli, jakie są zasady ponownego wykorzystania danych,
- **być przejrzyste i właściwie opisane**, tak, aby potencjalni użytkownicy wiedzieli, w jaki sposób opracowano wyniki badań naukowych i jak można je ponownie wykorzystać.

OTWARTE PUBLIKACJE

Każdy może czytać, pobierać, kopiować, rozpowszechniać, drukować, wyszukiwać i przeszukiwać informacje lub z nich korzystać w edukacji lub w jakikolwiek inny sposób w ramach umów prawnych.

Otwarty dostęp zakłada wykorzystanie publikacji zgodnie z przepisami prawa autorskiego o dozwolonym użytku lub na nieograniczonej wolnej licencji Creative Commons.

MODEL OPEN ACCESS A MODEL OPARTY NA SUBSKRYPCJI

Publikowanie w modelu subskrypcyjnym (tradycyjnym) a w modelu OA różni się wyłącznie modelem biznesowym i sposobem dostępu do publikacji.

Wydawnictwa oparte na modelu otwarty podlegają tym samym standardom recenzowania, redakcji i publikowania, które obowiązują w przypadku czasopism publikowanych w modelu subskrypcyjnym, więc nie ma wątpliwości, co do jakości i rzetelności pracy.

Czasopisma OA są monitorowane pod kątem wskaźników wpływu (np. IF, SNIP), podobnie jak czasopisma oparte na prenumeracie, i są deponowane w bazach bibliograficznych. Czasopisma otwarte mogą być również członkami COPE (Committee on Public Ethics) oraz innych standardów i afiliacji, podobnie jak tytuły w prenumeracie.

MODEL OPEN ACCESS A MODEL OPARTY NA SUBSKRYPCJI

FINANSOWANIE

W większości przypadków publikowanie w czasopismach opartych na prenumeracie jest bezpłatne. Autor publikacji nie ponosi kosztów wydawniczych, są one przerzucane na czytelnika.

W modelu Open Access to autor ponosi koszty publikacyjne (ang. Article Processing Charge - APC).

PRAWA AUTORSKIE

W modelu tradycyjnym prawa autorskie są zazwyczaj przeniesione na wydawcę i należy poprosić o zgodę na przetłumaczenie, skopiowanie, zredagowanie lub wykorzystanie tekstu w celach edukacyjnych.

W modelu otwartego dostępu publikacje są wolne od większości ograniczeń praw autorskich i licencyjnych. Czasopisma Open Access często korzystają z licencji Creative Commons.

DOSTĘP DO TREŚCI

Czasopisma subskrypcyjne są dostępne z reguły dla członków społeczności akademickiej. Osoby spoza uczelni (opinii publicznej, dziennikarze, nauczyciele i inni praktycy) nie mają dostępu do artykułów naukowych.

W modelu otwartego dostępu literatura naukowa jest dostępna dla każdego zainteresowanego za darmo. Każdy, kto ma dostęp do internetu, ma dostęp do publikacji.

MODELE OTWARTEGO DOSTĘPU

ZŁOTY OPEN ACCESS

Publikacja jest wydana w czasopiśmie w wydawnictwie *Open Access*, dzięki czemu wszystkie artykuły są natychmiast dostępne jako otwarte na stronie internetowej czasopisma.

Złoty Open Access często wymaga uiszczenia opłaty za przetwarzanie artykułu (APC). Ceny APC różnią się w zależności od czasopisma. Płatność nie jest niezbędną cechą *Złotego Open Access*, oznacza to po prostu, że artykuł jest dostępny dla czytelników za darmo z samego czasopisma na licencji Creative Commons.

PLATYNOWY OPEN ACCESS

To złoty Open Access, w której nie ma opłat autorskich (APC). Finansowanie operacji wydawniczych czasopisma pochodzi z alternatywnych źródeł i nie jest obciążone przez autorów.

ZIELONY OPEN ACCESS

Autor publikuje w tradycyjnym czasopiśmie o zamkniętym dostępie, ale zastrzega sobie prawo do rozpowszechniania treści swojej pracy w sposób otwarty w repozytorium. Większość wydawców pozwala na to, ale po okresie embarga.

Wersja artykułu, którą autor może udostępnić jako *Zielony Open Access*, nie jest wersją ostateczną z układem wydawcy, ale wersją zwaną zaakceptowanym rękopisem (Author Accepted Manuscript – AAM). Ta wersja została zrecenzowana, a następnie poprawiona przez autorów zgodnie z zaleceniami – ale nie została jeszcze sformatowana zgodnie z układem wydawcy (np. logo, informacje o prawach autorskich, numery stron).

Złota (platynowa)
droga OA

OPŁATY ZA PUBLIKACJE W OTWARTYM DOSTĘPIE

Opłaty za przetwarzanie artykułów (APC) to opłata pobierana od autorów publikacji w zamian za otwarty dostęp. APC są używane przez czasopisma o otwartym dostępie zamiast opłat abonamentowych, które tradycyjnie płać biblioteki i czytelnicy, aby uzyskać dostęp do artykułów naukowych.

APC nie należy mylić z tzw. długoterminowymi opłatami za strony związane zarówno z publikacjami drukowanymi, jak i cyfrowymi. Opłaty za strony służą do pokrycia kosztów administracyjnych, a także kosztów publikacji drukowanej, ale nie udostępniają artykułu w modelu otwartego dostępu (OA).

Ile kosztuje publikacja OA?

Koszty publikacji w OA APC są bardzo zróżnicowane. Wysokość opłaty zależy często od rodzaju publikacji (np. artykuł przeglądowy, *case study*). Wiele czasopism OA publikuje za darmo, ale są i takie, które wymagają opłat nawet w wysokości około 3000 USD. Informacja o kosztach publikacyjnych powinna znajdować się obowiązkowo na stronie czasopisma i wydawcy.

Eigenfactor Index of Open Access Fees to narzędzie pomagające określić wartość czasopism OA, które pobierają opłaty APC. Porównuje czasopisma OA pod względem ich wartości merytorycznej i wysokości opłat publikacyjnych.

DLACZEGO AUTOR MIAŁBY PŁACIĆ APC?

- **Widoczność:** Zazwyczaj opłacenie APC prowadzi do zwiększenia liczby czytelników artykułu dzięki otwartemu dostępowi.
- **Jakość czasopisma:** APC pobierane jest przez czasopisma o największej renomie, np. PLoS, BMC, Springer)
- **Prawa autorskie:** opłacenie APC pozwala autorowi zachować więcej praw do swojej pracy, a także dają czytelnikom dodatkowe prawa do użytkowania. Licencje Creative Commons, od wyłącznie przypisywania autorstwa do bardziej rygorystycznych wersji niekomercyjnych i/lub bez pochodnych.
- **Zgodność:** Wiele instytucji finansujących naukę (w tym UE i NCN) wymaga publikacji w otwarty dostęp. W takim przypadku APC pomaga spełnić wymagania dotyczące udostępniania wyników badań podatnikom amerykańskim.

FUNDUSZE NA PUBLIKOWANIE OTWARTE. Programy MN

Autorzy afiliowani w polskich instytucjach mogą publikować swoje artykuły w otwartym dostępie bez żadnych dodatkowych opłat w wybranych wydawnictwach. Koszty publikacji artykułów w ramach programu są pokrywane z opłaty za licencję krajową ze środków pochodzących z MEN. Projektem zarządza ICM UW.

- Licencja krajowa Elsevier*
- Licencja krajowa Springer*
- Science Advances (dodatek do licencji krajowej Science)*
- Program międzynarodowy Scoap3*
- Licencja konsorcyjna ACS*
- Licencja konsorcyjna Cambridge University Press (CUP)*
- Licencja konsorcyjna Emerald
- Licencja konsorcyjna IEEE
- Licencja konsorcyjna IOP*
- Licencja konsorcyjna LWW
- Licencja konsorcyjna OUP*
- Licencja konsorcyjna T&F*

FUNDUSZE NA PUBLIKOWANIE OTWARTE. Granty IDUB

Pracownicy naukowi UW mogą, w ramach projektu IDUB, skorzystać z systemu grantowego wspierającego publikowanie w modelu *open access*. W jego ramach realizowane są:

- Działanie IV.3.1. Granty wewnętrzne Uniwersytetu Warszawskiego dla podniesienia potencjału badawczego pracowników,
- Działanie I.2.4. Wspomaganie aktywności publikacyjnej w modelu open access,
- oraz inne bieżące aktywności.

Zasady wykupu opcji open access dla artykułów oraz monografii ze środków IDUB:

- Udzielana może być promesa na wykup opcji *open access* w przypadku artykułów składanych do czasopism znajdujących się w 25% najlepiej ocenionych w Scopus (Scival) w danej dyscyplinie albo z wykazu MNiSW mających 200, 140 lub 100 punktów. Maksymalne dofinansowanie – 15 000 PLN.
- Udzielana może być promesa na wykup opcji *open access* w przypadku monografii przyjętych do druku w wydawnictwie indeksowanym w bazie Scopus od roku 2016 lub z Poziomu II listy MNiSW. Maksymalne dofinansowanie – 30 000 PLN.

DRAPIEŻNE CZASOPISMA

Czasopisma drapieżne to czasopisma online, które wykorzystują model biznesowy publikowania Open Access, obiecując szybką recenzję przesłanych artykułów i szybką ich publikację w zamian za bardzo wysokie opłaty.

W rzeczywistości, takie czasopisma publikują bez sprawdzania jakości i legalności artykułów oraz bez świadczenia usług redakcyjnych i wydawniczych, które zapewniają legalne czasopisma akademickie.

Praktyka drapieżny czasopism nie jest nielegalna, ale na pewno nieetyczna i szkodliwa dla nauki.

DRAPIEŻNE CZASOPISMA. Na co warto zwrócić uwagę

- **Wiarygodność czasopisma:** czy tytuł czasopisma jest nam znany, czy korzystaliśmy kiedyś z opublikowanym w nim artykułów. Narzędzia takie [Journal Evaluation Tool](#) ułatwiają weryfikację wiarygodności i oceny czasopism opracowane przez bibliotekę Williama H. Hannona (Loyola Marymount University). Arkusz jest udostępniony na licencji CC BY-NC-SA 4.0.
- **Wskaźniki bibliometryczne:** czy podany wskaźnik wydaje się znajomy? Czy posiada odnośnik do referencyjnych baz: Web of Science, Scopus, SJR?
- **Skład komitetu redakcyjnego oraz zespołu recenzenckiego:** czy wymienione osoby posiadają profile ORCID i Publons oraz czy wymieniają tam tytuł interesującego nas czasopisma.
- **Weryfikacja:** czy czasopismo znajduje się na liście [Stop Predatory Journals](#). Jest to lista potencjalnych drapieżnych wydawców, która powstała w oparciu o archiwum Listy Bealla na stronie web.archive.org.

CZASOPISMA HYBRYDOWE

Czasopisma hybrydowe to czasopisma subskrypcyjne, w których możliwe jest publikowanie pojedynczych artykułów w otwartym dostępie za opłatą publikacyjną.

Czasopisma są zwykle własnością dużych komercyjnych wydawców naukowych, na przykład Elsevier, Wiley, Springer Nature, Taylor & Francis i SAGE. Mimo że czasopisma zawierają artykuły w otwartym dostępie, większość treści jest płatna (tj. wymaga subskrypcji).

Większość finansujących badania nie zaleca publikowania w czasopismach hybrydowych. Jest to oczywiście najdroższy sposób publikowania w otwartym dostępie: opłaty prenumeraty są wysokie, a czasopisma pobierają opłaty za przetwarzanie artykułów (APC). Ponadto wykazano, że opłaty za przetwarzanie artykułów są droższe w przypadku czasopism hybrydowych niż w przypadku czasopism o otwartym dostępie.

CZASOPISMA TRANSFORMACYJNE

Czasopismo musi być zarejestrowane w rejestrze prowadzonym przez *Efficiency and Standards for Article Charges* (ESAC-registry).

- Przykładem krajowych umów transformacyjnych są programy pilotażowe podpisane z wydawcami przez **Wirtualną Bibliotekę Nauki**.
- Publikowanie w czasopismach transformacyjnych będzie możliwe tylko, gdy praca została przyjęta do druku lub opublikowana do 31 grudnia 2024 r.

CZASOPISMA LUSTRZANE

Czasopisma lustrzane ("mirror journal") to czasopisma Open Access będące odpowiednikami tytułów wydawanych w modelu subskrypcji.

Są wydawane przez tego samego wydawcę, mają te same kryteria redakcji i selekcji oraz działają według tych samych standardów, co oryginalne czasopismo. Różnią się one odrębnym ISSN, a w tytule pojawia się dodatkowy przyrostek, np. X (np. Journal of Water Research X).

- Autorzy przesyła manuskrypty do jednej witryny czasopisma i tuż przed akceptacją może wybrać, czy chce, aby ich artykuły znalazły się w czasopiśmie macierzystym, czy w czasopiśmie lustrzanym.
- Czasopisma lustrzane wykorzystują prestiż i rozpoznawalność oryginalnego wydawnictwa, a także konieczność publikowania otwartego.
- Czasopisma nie są obecnie indeksowane w żadnej z baz referencyjnych i nie mają jeszcze wskaźników wpływu.

CZASOPISMA OTWARTE. Na co warto zwrócić uwagę

- **Zakres tematyczny:** czy zakres czasopisma jest dobrze zdefiniowany? Kim jest potencjalny czytelnik? Czy czasopismo jest wspierane przez społeczność lub instytucję akademicką? Czy publikowane artykuły są zgodne z deklarowanym zakresem czasopisma?
- **Indeksowanie:** czy czasopismo jest indeksowane przez renomowane bazy czasopism, takie jak Directory of Open Access Journals (DOAJ) lub Open Access Scholarly Publishing Association?
- **Proces recenzyjny:** czy wydawca ma jasny i przejrzysty opis procesu recenzji? Informacje te powinny być łatwe do znalezienia na stronie internetowej. Obietnice szybkiego przeglądu i szybkiego zwrotu powinny być przyjmowane ze sceptycyzmem.
- **Opłata publikacyjna:** Czy informacje o opłatach za przetwarzanie artykułów są jasne i łatwo dostępne? Czego dotyczy opłata? Kiedy należy zapłacić za publikację: przed czy po opublikowaniu pracy?
- **Informacje kontaktowe:** Czy możesz łatwo znaleźć pełne dane kontaktowe, w tym adres, i czy wydaje się to rozsądne? Uważaj na organizacje, które udostępniają tylko internetowy formularz kontaktowy.
- **Tytuł / logo:** Czy ten znajomy tytuł czasopisma lub nazwa wydawcy naprawdę jest tym, o którym myślimy? Drapieżne wydawnictwa (*Predatory Journals*) podrabiają tytuły, loga, a nawet strony www oryginalnych czasopism.

GDZIE ZNALEŹĆ CZASOPISMA OPEN ACCESS?

DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS (DOAJ) - to zarządzany przez społeczność katalog online, który indeksuje ponad 11 000 wysokiej jakości recenzowanych czasopism OA. Treści DOAJ można przeszukiwać za pomocą aspektów po lewej stronie witryny i obok pola wyszukiwania: szukaj według ISSN, tematu, licencji, wydawcy, języka pełnego tekstu, daty dodania, DOI, autora, tytułu, słów kluczowych i kraju. Ponad 70% czasopism wymienionych przez DOAJ nie pobiera opłat za przetwarzanie artykułów (APC).

JOURNAL CHECKER TOOL - narzędzie do testowania zgodności wyboru czasopism z programami grantowymi, np. programem HORIZON EUROPE czy NCN.

OPEN JOURNAL MATCHER - wyszukiwarka dobiera czasopisma w oparciu o streszczenie artykułu, Oparta na bazie DOAJ.

ENAGO OPEN ACCESS JOURNAL FINDER - wyszukiwarka dopasowuje czasopismo otwarte na podstawie abstraktu. Informuje o wysokości APC i czasie publikacji.

SHERPA/RoMEO - gromadzi i prezentuje zasady OA wydawców i czasopism z całego świata i umożliwia wyszukiwanie według tytułu czasopisma, numeru ISSN lub nazwy wydawcy. Przeszukując Sherpa Romeo możemy sprawdzić, jakie rodzaje OA oferuje tytuł i różne sposoby, w jakie możesz to osiągnąć.

Zielona droga OA

ZALETY ZIELONEGO DOSTĘPU

- Bezpłatne udostępnienie publikacji.
- Większość wydawców zezwala na zielony otwarty dostęp.
- Spełnia politykę otwartego dostępu większości podmiotów finansujących badania, o ile okres embarga nie jest zbyt długi.
- Możesz wybrać czasopismo subskrypcyjne, które odpowiada Twojemu artykułowi i jednocześnie udostępnić tekst w trybie otwartym.
- Ponieważ Google Scholar indeksuje zawartość repozytoriów instytucjonalnych, artykuł pojawi się tam wraz z linkiem do pełnego tekstu (post-print), co umożliwi osobom, które nie mają dostępu do czasopisma, aby to przeczytać.

WERSJE ARTYKUŁÓW

Umowy wydawnicze często rozróżniają trzy różne wersje artykułu, opisując, co jest dopuszczalne w zakresie samoarchiwizacji:

- **Pre-print (lub preprint)** - wersja przesłana do czasopisma (wstępne sędziowanie). Nazywany również „przesłanym rękopisem” ("submitted manuscript") lub „przesłaną wersją” ("submitted version").
- **Postprint (lub postprint)** - ostateczna wersja autora, postrefering, bez formatowania wydawcy. Nazywany również „zaakceptowanym rękopisem” ("author accepted manuscript") lub „ostateczną zaakceptowaną wersją” ("final accepted version").
- **Wersja ostateczna** - wersja, jaka pojawia się w czasopiśmie. Nazywana również „wersją zapisu” ("version of record"), „wersją wydawcy” ("publisher's version") lub „wersją PDF” (ta ostatnia jest myląca).

UMOWY WYDAWNICZE

Umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych - wydawca wyraża zgodę na upowszechnienie utworu w otwartym dostępie w określony sposób, np. w repozytorium, na blogu, na stronie internetowej autora czy instytucji. De facto wydawnictwo udziela licencji autorowi na wykorzystanie utworu w określony sposób.

Umowa licencyjna - upoważnia wydawcę do działania z utworem na określonych polach eksploatacji przez określony czas, autor nie wyzbywa się tych praw. Można udzielić licencji na tym samym polu wielu osobom, o ile jest to licencja niewyłączna

W umowie wydawniczej zwracamy uwagę na punkty oznaczone jako: license of publishing rights, scholarly communication rights, user rights, copyright notice.

LICENCJE CREATIVE COMMONS

Rozróżniamy cztery podstawowe warunki licencji Creative Commons:

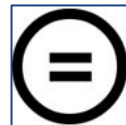
Uznanie autorstwa - CC-BY – ang. Attribution, BY

Użycie niekomercyjne - CC-NC – ang. Noncommercial, NC

Na tych samych warunkach - CC-SA – ang. Share Alike, SA

Bez utworów zależnych - CC-ND – ang. No Derivative Works, ND

LICENCJE CREATIVE COMMONS

Z tych czterech podstawowych elementów licencji Creative Commons, które warunkują rozpowszechnianie utworów, powstało sześć szczególnych kombinacji licencyjnych:

- 1. Uznanie autorstwa – CC BY**
- 2. Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – CC BY-NC**
- 3. Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Na tych samych warunkach – CC BY-NC-SA**
- 4. Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach – CC BY-SA**
- 5. Uznanie autorstwa – Bez utworów zależnych – CC BY-ND**
- 6. Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych – CC BY-NC-ND**

ZACHOWANIE PRAWA DO ARCHIWIZACJI

Tradycyjnie prawa autorskie do artykułów naukowych zostały przeniesione na wydawcę, co uniemożliwiło autorowi umieszczenie ich pracy w repozytorium („samoarchiwizacja”). Obecnie wiele czasopism domyślnie umożliwia samoarchiwizację, często z ograniczeniami dotyczącymi tego, kiedy, gdzie i jaką wersję artykułu można samoarchiwizować. Gdy domyślna umowa czasopisma nie zezwala na samoarchiwizację, wielu autorów negocjuje zachowanie tego prawa.

Samoarchiwizacja krok po kroku

1. Sprawdzamy politykę samoarchiwizacji czasopisma/wydawcy za pomocą SHERPA/RoMEO lub platformy MOST WIEDZY.
2. Archiwizujemy kopię swojej pracy zgodnie z polityką wydawcy.

REPOZYTORIA OA

OPEN ACCESS DIRECTORY'S LIST OF DISCIPLINARY REPOSITORIES - Katalog repozytoriów otwartego dostępu oparty na dyscyplinach. Większość jest otwarta na depozyty bez względu na przynależność instytucjonalną autora.

OPENDOAR (DIRECTORY OF OPEN ACCESS REPOSITORIES)

ARXIV - zarządzany przez Cornell University, zawiera artykuły naukowe z dziedziny fizyki, matematyki, informatyki, nauk nieliniowych, biologii ilościowej, finansów ilościowych, statystyki, elektrotechniki i nauki o systemach oraz ekonomii.

OSFPREPRINTS - ta wyszukiwarka z Open Science Foundation pozwala użytkownikom przeszukiwać ponad 2,2 miliona preprintów artykułów na serwerach takich jak arXiv.

DISSEMIN - platforma internetowa gromadząca metadane z wielu źródeł i analizująca pełnotekstową dostępność publikacji badaczy. Przeszukuje repozytoria otwarte i wskazuje, do których z nich nie można uzyskać dostępu.

PORTALE SPOŁECZNOŚCIOWE

ResearchGate, Adademia.edu, Facebookiem z organizacyjnego i technicznego punktu widzenia są to **portale społecznościowe**, a nie repozytoria.

Zanim zdeponujemy tam publikację, należy skonsultować się z wydawcą.

Dane Badawcze i Plan Zarządzania Danymi Badawczymi

DANE BADAWCZE

Wszelkie dane, które zostały zebrane, zaobserwowane bądź stworzone podczas procesu badawczego mającego na celu otrzymanie oryginalnych wyników naukowych. W zależności od tego, w jaki sposób bądź w jakich celach powstały, możemy wyróżnić m.in. dane obserwacyjne, referencyjne, eksperymentalne, kompilacyjne, czy też dane z symulacji.

DANE BADAWCZE. UDOSTĘPNIANIE DANYCH

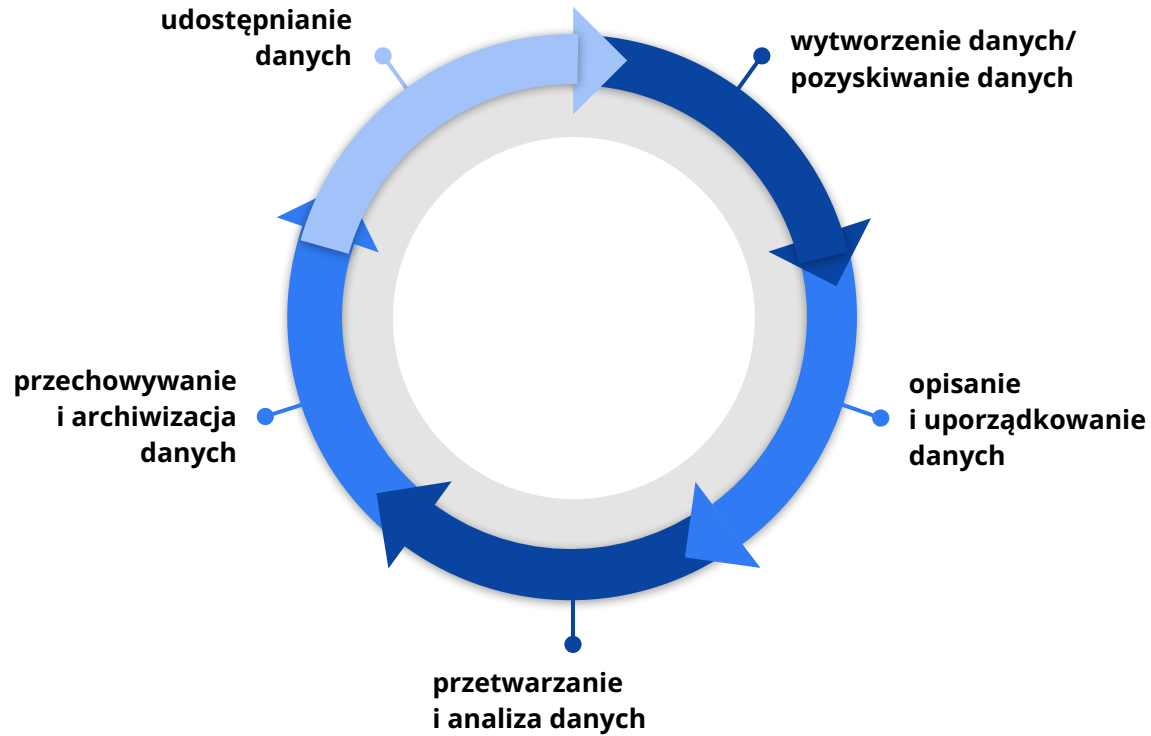
- **Otwarte dane można wykorzystywać do prowadzenia nowych badań, a także łączyć je ze sobą, tworząc nowe zestawienia.**
- Udostępnienie danych umożliwia ich ponowną analizę i zachęca do nowych interpretacji.
- Udostępnienie danych ułatwia sprawdzenie, czy opublikowane już prace naukowe opierają się na powtarzalnych wynikach.
- **Przygotowanie danych do udostępnienia wymaga ich odpowiedniego opracowania i opisanie, materiał otrzymuje zstandaryzowany zestaw metadanych, dzięki czemu są one łatwe do wyszukania i łatwiej z nich skorzystać w przyszłości.**

ZARZĄDZANIE DANYMI BADAWCZYMI

Zarządzanie danymi jest niezbędne dla zachowania standardów prowadzonych badań i zapewnienia wiarygodności wyników. Odpowiednie zarządzanie danymi pozwala na:

- **uporządkowane metodologii pracy** - przygotowanie PZD wymaga już od samego początku doprecyzowania metodologii i oszacowania kosztów;
- **zwiększenie efektywności pracy** - zmniejszenie ilości marnotrawionych zasobów czasowych i ludzkich, przyspieszenie działań naukowych;
- **poprawę jakości danych** - proces kontroli danych wpływa na efekty badań naukowych;
- **zabezpieczenie danych przed utratą** - zabezpieczenie danych w trakcie i po zakończeniu badań;
- **odtwarzalność i weryfikacja badań** - możliwość weryfikacji wniosków to jedno z podstawowych założeń metody naukowej.

CYKL ŻYCIA DANYCH

PLAN ZARZĄDZANIA DANYMI BADAWCZYMI

Plan zarządzania danymi

opisuje rodzaj zgromadzonych danych,
sposób przechowywania i dysponowania nimi
podczas projektu oraz po jego zakończeniu.

Podstawowym założeniem planu zarządzania danymi

powinno być zabezpieczenie danych przed ich utratą
oraz zwiększenie wydajności pracy naukowej.

PRZYGOTOWANIE DMP. Planowanie

- Na czym polega projekt badawczy? Co chcemy zbadać, osiągnąć?
- **Jakie dane chcemy gromadzić? Czy istnieją już dane, które można ponownie wykorzystać?**
- **Czy w ogóle są potrzebne nowe dane?**
- Jaka metodologia lub oprogramowanie zostaną wykorzystane do gromadzenia danych badawczych?
- Jakie są potencjalne problemy gromadzenia lub wytwarzania danych i w jaki sposób chcemy zminimalizować ryzyko dotyczące poprawności danych?
- **Czy wytworzenie danych i ich zarządzanie generuje koszty. Jakie?**

PRZYGOTOWANIE DMP. Organizacja danych

- Jakie informacje są niezbędne, aby dane mogły być odczytane i zinterpretowane w przyszłości?
 - Czy wybrane formaty i oprogramowania umożliwiają udostępnianie i długotrwałe przechowywanie danych?
 - Jaka dokumentacja i metadane będą opisywać dane? Których standardów metadanych użyjemy i dlaczego tych?
 - Czy istnieją określone standardy, które chcesz wdrożyć, np. konwencje nazewnictwa lub znormalizowane struktury kodowania?
-
- **Kluczową kwestią jest wybór formatu i świadomość, ile miejsca zajmą dane.**
 - **Rekomenduje się stosowanie formatów otwartych.**

PRZYGOTOWANIE DMP. Selekcja danych

Wybierając dane do archiwizacji warto wziąć pod uwagę:

- **Wymagania prawne i kompetencje instytucji** - czy gromadzenie danych odpowiada kompetencji ośrodka i priorytetom określonym w strategii instytucji badawczej lub podmiotu finansującego?
- **Wartość naukową lub historyczną danych** - czy dane są istotne z naukowego, społecznego lub kulturowego punktu widzenia?
- **Wyjątkowość** - czy dane duplikują się z innymi istniejącymi zbiorami danych? Czy istnieje ryzyko utraty danych, jeśli nie zostaną zarchiwizowane?
- **Możliwość wykorzystania** - czy formaty danych są od strony technicznej dobrze dobrane? Czy kwestie praw własności intelektualnej są wyjaśnione?
- **Kwestie ekonomiczne** - czy koszty zarządzania danymi i ich przechowywania są uzasadnione w świetle potencjalnego przyszłego wykorzystania danych?

PRZYGOTOWANIE DMP. Dane niecyfrowe

- Dane papierowe należy zeskanować jako plik obrazu, najlepiej jako obraz TIFF lub PDF. Taki format ułatwia wyszukiwanie plików i stosowanie technologii OCR.
- Jeśli wykonanie kopii cyfrowych materiałów papierowych nie jest możliwe, należy przygotować dokładnych ich katalog/ wykaz bibliograficzny.
- Analogowe nagrania wideo lub audio warto skonwertować na cyfrowe pliki dźwiękowe lub wideo. Jeśli rzeczywiste nagrania nie są potrzebne, można je transkrybować, a dane wideo lub audio usunąć.
- Obiekty rzeczywiste warto sfotografować, a jeśli koszty i dostęp do technologii to umożliwia: zeskanować w formacie 3D.
- Archiwum danych papierowych/ obiektów rzeczywistych należy dokładnie opisać, uporządkować. Warto określić opiekuna zbioru i prowadzić rejestr użytkowników archiwum.

PRZYGOTOWANIE DMP. Dokumentacja projektowa

Dokumentacja na temat danych to nie dokumentacja projektowa.

- **Nie opisujemy danych projektowych i administracyjnych**, np. sprawozdań z prac zespołu, zgód na wyjazd służbowy, rachunków.
- **Opisujemy**: informacje na temat metodologii, zgody na nagrywanie, pobieranie próbek, protokoły, informacje na temat kalibracji sprzętu oraz inne dane bezpośrednio dotyczące gromadzenia i opracowywania danych.

PRZYGOTOWANIE DMP. Format plików

Dane badawcze istnieją w wielu różnych formach: tekstowych, numerycznych, w formie obrazów, nagrań audio. Aby można było z nich w przyszłości bezproblemowo korzystać, warto zapisywać dane w formatach:

- bez kompresji,
- nie wymagające komercyjnego oprogramowania,
- otwarte, z dostępną dokumentacją,
- wykorzystujące standardowe kodowanie (ASCII, Unicode).

Zaleca się użycie plików o formatach: CSV, TSV, SPSS portable, HTML, RTF, PDF, MP4, Flacc, IFF, JPGE2000, PNG, XML, RDF.

Nie zaleca się plików: XLS, XLSX, DOC, DOCX, QTFF, GIF, JPG, RDBMS.

PRZYGOTOWANIE DMP. Nazewnictwo plików

- **W tytule pliku należy uwzględnić:** numer wersji, datę utworzenia, nazwa twórcy, opis treści, datę publikacji i numer projektu.
- Należy unikać ogólnych nazw, np. *dokument*, *final version* itp.
- Stosujemy przejrzyste nazewnictwo plików i folderów. Korzystamy z krótkich nazw, max. 25 znaków.
- Unikamy używania spacji, kropek i znaków specjalnych (& lub? lub!). Używamy łączników (-) lub podkreślników (_), aby oddzielić elementy w nazwie pliku.
- Trzyliterowe rozszerzenie pliku zarezerwowane jest dla określenia formatów charakterystycznych dla programu/ aplikacji (np. doc, .xls, .mov, .tif).
- **Odpowiednio oznaczamy nowe wersje plików.** Unikaj mylących nazw, takich jak *zmiana*, *wersja ostateczna*, *wersja ostateczna2* lub *ostateczna kopia*.

PRZYGOTOWANIE DMP. Struktura plików

Dobrze zorganizowane struktury folderów ułatwiają wyszukiwanie i śledzenie plików danych. Organizacja plików danych powinna odzwierciedlać plan i organizację badania.

- Najlepiej, jeśli pliki danych są uporządkowane według typu danych, a następnie zgodnie z działalnością badawczą.
- W folderach powinny znaleźć się wszystkie materiały związane z danymi, w tym szczegółowe informacje na temat procedur gromadzenia i przetwarzania danych.

PRZYGOTOWANIE DMP. Metadane

Metadane, czyli dane o danych, to istotny element zbioru danych. To ustrukturyzowane informacje, które opisują, wyjaśniają, lokalizują dane badawcze oraz ułatwiają zarządzanie nimi.

Wszystkie dane badawcze muszą być udostępnione wraz z ich metadanymi. Metadane powinny być zawsze dostępne, nawet jeśli dane, które opisują nie są już osiągalne.

Nie ma jednego standardu dla metadanych. Wyszczególnić można standardy ogólne, dziedzinowe i instytucjonalne, np.

- Dublin Core,
- Data Cite,
- Data Documentation Initiative DDI,
- Research Data Alliance (RDA),
- Metadata 2020.

PRZYGOTOWANIE DMP. Plik Readme

Plik typu "Read me" powinien zawierać wszelkie informacje, które pozwolą na zapoznanie się z kontekstem zebranych danych: informacje o charakterze metodologicznym, skrypty, słowniki, klucze kodowe i wszelkie dodatkowe pliki, które są konieczne, by można było skorzystać z danych.

- Napisz plik *readme* jako zwykły plik tekstowy, unikając w miarę możliwości zastrzeżonych formatów, takich jak MS Word.
- Używaj standardowych formatów dat. Sugerowany format: *Standard daty W3C / ISO 8601*, który określa międzynarodową notację standardową RRRR-MM-DD lub RRRR-MM-DDThh: mm: ss.
- Postępuj zgodnie z konwencjami naukowymi dla swojej dyscypliny w zakresie nazw taksonomicznych, geoprzestrzennych i geologicznych oraz słów kluczowych. O ile to możliwe, używaj terminów ze standardowych taksonomii i słowników.

PRZYGOTOWANIE DMP. Zabezpieczenie danych

Przed przygotowaniem datasetów należy zastanowić się, czy chcemy (możemy) udostępnić wszystkie zebrane dane. Warto rozważyć:

- Które dane warto/ można zachować i udostępnić, a które zniszczyć z powodów wynikających z umów i regulacji prawnych?
- Czy dane wytworzone i / lub wykorzystane w projekcie, będą mogły być wykorzystane przez strony trzecie, w szczególności po zakończeniu projektu?
- Czy wymagane są jakieś ograniczenia dotyczące udostępniania danych?
- Kto odpowiada za dane i plan? Kto jest właścicielem? Z kim można się skontaktować w sprawie projektu w trakcie i po jego zakończeniu?
- Jaki jest plan długoterminowego przechowywania bazy danych?

PRZYGOTOWANIE DMP. Przechowywanie danych

Dane można przechowywać na dyskach sieciowych, komputerach PC i laptopy lub urządzeniach zewnętrznych. Każda z tych opcji ma wady i zalety.

- **Dyski sieciowe** – zarządzane przez pracowników szczebla centralnego lub pracowników poszczególnych jednostek. **Zdecydowanie zaleca się przechowywanie danych na dyskach sieciowych.**
- **Komputery PC, laptopy i inne urządzenia pamięci masowej: dyski twarde, pamięci USB, dyski CD i DVD** – wygodne, ze względu na powszechną dostępność, niski koszt i przenośność. **Nie zaleca się jednak używania ich do tworzenia kopii zapasowych.**

Popularna zasada tworzenia kopii to zasada 3-2-1, polega ona na tym, że kopie plików znajdują się na co najmniej dwóch różnych nośnikach, z których jeden znajduje się poza siedzibą instytucji. Warto zwrócić uwagę również na harmonogram tworzenia kopii zapasowych. Na rynku dostępnych jest wiele usług tworzenia kopii zapasowych, z których możemy korzystać.

PRZYGOTOWANIE DMP. Kontrola dostępu

Przed przygotowaniem datasetów należy zastanowić się, czy chcemy (możemy) udostępnić wszystkie zebrane dane. Warto rozważyć:

- Czy dane wytworzone i / lub wykorzystanie w projekcie, będą mogły być wykorzystane przez strony trzecie, w szczególności po zakończeniu projektu?
- Czy wymagane są jakieś ograniczenia dotyczące udostępniania danych?
- Kto odpowiada za dane i plan? Kto jest właścicielem? Z kim można się skontaktować w sprawie projektu w trakcie i po jego zakończeniu?
- Jaki masz plan długoterminowego przechowywania bazy danych?

PRZYGOTOWANIE DMP. Dane wrażliwe

Anonimizacja oznacza zmianę danych osobowych w taki sposób, by nie można było ich powiązać z konkretną osobą. Anonimizacja powinna być rozpatrywana w kontekście całego projektu i tego, jak można ją wykorzystać wraz ze świadomą zgodą i kontrolą dostępu. Formą anonimizacji może być:

- używanie pseudonimów zamiast nazwisk,
- usunięcie kluczowych zmiennych,
- rozmycie danych obrazu lub wideo.

Pseudoaninizacja to przetworzenie danych osobowych w taki sposób, by nie można ich było już przypisać konkretnej osobie, której dane dotyczą, bez użycia dodatkowych informacji. Polega na zastępowaniu danych identyfikacyjnych kryptonimami (pseudonimy), które mogą być w przypadku takich danych, jak imię i nazwisko samymi inicjałami lub np. liczbami. Dodatkowe informacje były przechowywane osobno i zostały objęte środkami technicznymi i organizacyjnymi uniemożliwiającymi ich przypisanie zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej.

PRZYGOTOWANIE DMP. Prawo autorskie

Niektóre dane gromadzone w ramach projektu badawczego podlegają prawu własności intelektualnej tak samo jak dzieła literackie lub artystyczne.

Przygotowując plan danych badawczych należy nie tylko oznaczyć prawa, jakim podlegają dane, ale również uwzględnić zasady, na jakich będzie można z nich korzystać.

Na Uniwersytecie Warszawskim funkcjonuje:

- **Inspektor Ochrony Danych UW**, powołany Zarządzeniem nr 51 Rektora UW.
- **Zarządzenie nr 51 Rektora UW z dnia 15 maja 2018 r. w sprawie ochrony danych osobowych na Uniwersytecie Warszawskim** „Polityka ochrony danych osobowych na Uniwersytecie Warszawskim” oraz Załącznik nr 2 do tegoż: „Instrukcja Zarządzania Systemem Informatycznym Przetwarzającym Dane Osobowe Na Uniwersytecie Warszawskim”.
- **Uchwała nr NR 68 Senatu Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 22 marca 2017 r.** w sprawie uchwalenia "Regulaminu zarządzania własnością intelektualną na Uniwersytecie Warszawskim".

PRZYGOTOWANIE DMP. Prawo autorskie

Organizacje zajmujące się popularyzacją otwartej nauki rekomendują wybór jednego z poniższych rozwiązań:

Licencje Creative Commons – najpopularniejsze licencje, wykorzystywane szeroko w nauce i edukacji. Poleca się stosowanie jednej z tych licencji:

- uznanie autorstwa **CC BY**,
- uznanie autorstwa-na tych samych warunkach **CC BY-SA**,
- przekazanie do Domeny Publicznej **CC0**.

Open Data Commons - projekt oferujący zestaw narzędzi prawnych (licencji) wspomagających udostępnianie i korzystanie z otwartych danych:

- **Public Domain Dedication and License** (PDDL)
- **Open Data Commons Attribution License** (ODC-By)
- **Open Data Commons Open Database License** (ODC – ODbL)
- **Domena publiczna**.

FAIR DATA

F

FINDABLE

Łatwe do znalezienia i wyszukania

A

ACCESIBLE

Dostępne dla wszystkich

I

INTEROPERABLE

Współpracujące z innymi danymi

R

REUSABLE

Możliwe do ponownego wykorzystania

FAIR DATA. F JAK FAIDABLE

- Dataset (zbiór danych) jest opisany metadanymi, które umożliwiają odnalezienie zbioru przez maszyny i ludzi. Wskazane jest korzystanie ze standardowych schematów stosowanych w wybranej dziedzinie. W przypadku ich braku, wskazane jest stosowanie schematów ogólnych.
- Do zbioru przypisany jest unikalny identyfikator (np. DOI, digital object Identifier lub Handle – spotykany w repozytoriach publikacji), który pozwala dotrzeć do niego nawet, gdy zmieni się internetowy adres tego zbioru; ten identyfikator jest jednocześnie elementem metadanych.
- Metadane są indeksowane w ogólnodostępnych bazach danych umożliwiających ich przeszukiwanie.
- Opis danych – zasadne jest stosowanie przyjętych w danej dziedzinie konwencji nazewnicznych, a także dziedzinowych słowników; praktykowana jest dbałość o słowa kluczowe.
- Dane w zbiorze mogą przyrastać. Należy zadbać o jasny sposób identyfikacji wersji. Nie należy usuwać poprzednich wersji danych ze względu na ich ewentualne wcześniejsze cytowania.
- Dane powinny być odnajdywalne w wyszukiwarkach danych badawczych (np. [Google Dataset Search](#)).

FAIR DATA. A JAK ACCESSIBLE

- Dostęp do zbioru danych, a przynajmniej do metadanych, możliwy jest bezpośrednio poprzez unikalny identyfikator i nie wymaga dodatkowych narzędzi ani oprogramowania;
- Metadane są zawsze dostępne, nawet jeśli sam zbiór danych został już usunięty lub przeniesiony.
- Jeśli dostęp do danych musi być ograniczony, należy to zaznaczyć w opisie zbioru. Przeszkodą mogą być przepisy prawa, zobowiązania wynikające z umów albo sposoby wykorzystania danych w trakcie projektu i po jego zakończeniu.
- Zalecane są repozytoria danych badawczych pozwalające udostępniać dane w sposób otwarty. [Registry of Research data Repositories](#) – witryna zawiera spis serwisów, które pozwalają przechowywać dane badawcze. Należy sprawdzić jakie są wymagania prawne i techniczne repozytoriów (formaty plików, ich maksymalna wielkość), aby dane faktycznie mogły zostać umieszczone w repozytorium wskazanym w Planie. Np. max wielkość danych akceptowanych przez Zenodo wynosi 50GB.
- Dokumentacja oprogramowania potrzebnego do skorzystania z udostępnianego zbioru powinna być również dostępna. Łatwiej jest, jeśli wykorzystano do niej wolne i otwarte oprogramowanie.

FAIR DATA. I JAK INTEROPERABLE

- Interoperacyjność danych oznacza możliwość ich wymiany i wykorzystania przez inne maszyny / osoby. Dane i metadane powinny być w formacie zapewniającym łatwy odczyt i przetwarzanie.
- Dane zawierają odnośniki do innych powiązanych z nimi zbiorów. Dane nieinteroperacyjne wymagają stosowania translatora, mapowania, konwersji formatów.
- Aby zapewnić pełną dostępność danych i metadanych dla maszyn, dla zbiorów danych należy stosować API, a dla metadanych protokół OAI-PMH.

FAIR DATA. R JAK REUSABLE

- Metadane zawierają liczne atrybuty dokładnie opisujące zbiór danych i ułatwiające użytkownikom określenie ich przydatności dla ich własnych badań;
- Zbiór danych zawiera licencję określającą jednoznacznie warunki ponownego wykorzystania i przetwarzania danych;
- Metadane wyraźnie określają autora oraz miejsce powstania danych;
- Metadane są skonstruowane według ogólnie przyjętych standardów specyficznych dla danej dyscypliny oraz rodzaju danych.

PRZYGOTOWANIE DMP. Jak wypełnić DMP?

- Udzielaj **konkretnych, ale nie szczegółowych odpowiedzi**.
- **Bądź realistą**: mierz siły na zamiary i nie przedstawiaj rozwiązań trudnych do realizowania.
- Bądź elastyczny: **plan zarządzania danymi może się zmieniać**,
tak jak zmieniają się twoje badania.
- **Pytaj ekspertów**: nie musisz znać się na wszystkim, skorzystaj
z wiedzy innych.
- Pamiętaj, że przygotowanie planu zarządzania danymi to dopiero początek, **twoim celem jest odpowiednie przygotowanie danych do zabezpieczenia ich na przyszłość oraz do ich udostępnienia**.

Otwarty dostęp w projektach grantowych

PLAN S

4 września 2018 r. grupa krajowych organizacji finansujących badania naukowe, przy wsparciu Komisji Europejskiej i Europejskiej Rady ds. Badań Naukowych (ERC), ogłosiła uruchomienie cOAlition S, inicjatywy mającej na celu urzeczywistnienie pełnego i natychmiastowego otwartego dostępu do publikacji naukowych.

Obowiązująca od 2021 roku inicjatywa, określona mianem Planu S, opiera się na 10 zasadach uzupełnionych o szczegółowe wytyczne dotyczące artykułów naukowych.

- Wszystkie publikacje naukowe opisujące rezultaty badań finansowanych z publicznych lub niepublicznych grantów przyznanych przez krajowe, regionalne lub międzynarodowe instytucje finansujące i rady ds. badań naukowych muszą zostać opublikowane w otwartych czasopismach lub na otwartych platformach albo zostać natychmiast udostępnione w otwartych repozytoriach, bez czasowego embarga.
- Bez względu na wybraną ścieżkę otwartego dostępu publikacja musi zostać udostępniona w sposób otwarty natychmiast, na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa (CC BY), chyba że instytucja finansująca zgodziła się na wyjątek.
- Autorzy lub ich instytucje zachowują majątkowe prawa autorskie do swoich publikacji.
- Jeżeli za publikowanie w otwartym dostępie pobierane są opłaty, są one pokrywane przez instytucje finansujące lub naukowe, a nie przez indywidualnie przez badaczy.
- Instytucje finansujące nie wspierają „hybrydowego” modelu publikowania.

PLAN S. Ścieżki publikacyjne

Miejsce publikacji w otwartym dostępie (czasopisma lub platformy) / ścieżka złota

- Autorzy publikują w otwartym czasopiśmie lub na otwartej platformie.
- Instytucje finansujące wchodzące w skład cOAlition S udzielą wsparcia finansowego na poczet opłat za opublikowanie.
- Jako otwarte platformy należy rozumieć platformy służące za pierwotne miejsce publikacji wyników badań (takie jak Wellcome Open Research lub Gates Open Research). Platformy, które służą jedynie do agregacji lub powtórnego publikowania treści opublikowanych już gdzie indziej, nie są za takie uważane.

PLAN S. Ścieżki publikacyjne

Miejsca publikacji dostępne w modelu subskrypcyjnym (sposób wykorzystujący repozytoria) / ścieżka zielona

- Autorzy publikują w czasopiśmie dostępnym w subskrypcji i udostępniają w otwartym repozytorium ostateczną opublikowaną wersję (Version of Record, VOR) lub ostateczną wersję autorską (Author's Accepted Manuscript, AAM).
- Instytucje finansujące wchodzące w skład cOAlition S nie będą udzielać wsparcia finansowego na poczet opłat za otwarte publikowanie w "hybrydowych" miejscach publikacji dostępnych w subskrypcji.

Przekształcenie miejsc publikacji dostępnych w modelu subskrypcyjnym (mechanizmy transformacyjne)

- Autorzy, w ramach mechanizmów transformacyjnych, publikują w otwartym dostępie w czasopiśmie, które jest dostępne w subskrypcji, ale planuje przejść na model otwarty.
- Instytucje finansujące wchodzące w skład cOAlition S mogą wspierać finansowo publikowanie w otwartym dostępie w ramach mechanizmów transformacyjnych.

PLAN S. Rodzaje publikacji

W Planie S rozrózniono dwie wersje publikacji, które mogą zostać udostępnione:

- **AAM (Author Accepted Manuscript)** – ostateczna, autorska wersja manuskryptu, zawierająca wszelkie zmiany dokonane po procesie recenzji i zaakceptowana do publikacji przez czasopismo; najczęściej jest to jeszcze wersja bez pełnych danych bibliograficznych i bez szaty graficznej danego czasopisma.
- **VoR (Version of Record)** – ostateczna wersja artykułu w czasopiśmie po recenzji oraz składzie edytorskim wydawcy; różni się od autorskiej wersji manuskryptu, czyli AAM (Author Accepted Manuscript).

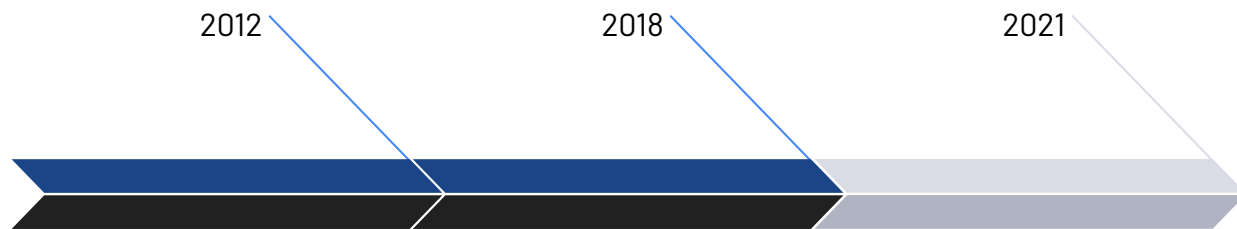
Preferowaną przez cOAlition S opcją jest zapewnienie otwartego dostępu do VoR (choć większość wydawców zgadza się na otwarte udostępnienie wersji AAM). W przypadkach, w których ta wersja może zostać udostępniona zgodnie z zasadami Planu S, wiele organizacji koalicji S udostępnia fundusze na opłacenie tych usług w formie APC i wkładu w rozwiązania transformacyjne.

Zalecane jest również otwarte udostępnianie preprintów, chociaż nie wystarczy to, aby spełnić wymagania Planu S.

Polityka OA
Narodowego Centrum
Nauki

POLSKA A OTWARTA NAUKA

UE, KE

Zalecenie z 17 lipca 2012 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz jej ochrony

Koalicja S

Porozumienie instytucji finansujących naukę w sprawie otwartego dostępu

NCN

Polityka dotycząca otwartego dostępu do publikacji

OTWARTE PUBLIKACJE

Narodowe Centrum Nauki
definiuje otwarty dostęp do publikacji
jako **możliwość powielania, rozpowszechniania
i dowolnego wykorzystania treści przez czytelnika,
zgodnie z warunkami licencji praw autorskich CC-BY.**

POLITYKA OTWARTEJ NAUKI WG NCN

- Dotyczy artykułów w recenzowanych czasopismach, recenzowanych materiałów konferencyjnych oraz danych badawczych. Polityka nie obejmuje monografii, rozdziałów monografii i recenzowanych utworów zebranych.
- Obowiązuje dla projektów badawczych, stypendiów naukowych, staży i działań naukowych wyłonionych do finansowania od konkursów **ogłoszonych w dniu 16 czerwca 2020 r.**, do których umowy o realizację i finansowanie **zostaną podpisane po 1 stycznia 2021 r.**
- **Upowszechnianie prac będących efektem realizacji projektów badawczych w modelu natychmiastowego, otwartego dostępu (bez embarga czasowego).**
- Wymóg publikowania w formie otwartego dostępu jest integralną częścią zapisów umowy o realizację i finansowanie projektu badawczego i jest **warunkiem koniecznym** do uznania publikacji jako rezultatu realizacji projektu, w tym podstawy kwalifikowalności kosztów zakończonego projektu.

POLITYKA OPEN ACCESS NCN. MODELE PUBLIKOWANIA OA

ŚCIEŻKA ŻŁOTA

Udostępnienie publikacji w czasopismach lub na platformach otwartego dostępu.

Czasopismo musi być zarejestrowane (lub być w trakcie rejestracji) w Directory of Open Access Journal (DOAJ).

ŚCIEŻKA ZIELONA

Publikacja w czasopismach subskrypcyjnych (hybrydowych) i udostępnienie Version of Record (VoR) lub Author Accepted Manuscript (AAM) w otwartym repozytorium w momencie ukazania się publikacji on-line (bez embarga czasowego).

Repozytorium musi być zarejestrowane w OpenDOAR, a publikacja posiadać unikalny stały identyfikator (np. DOI, URN, UUID, Handle lub inne). Prace muszą być opublikowane w oparciu o licencję CC-BY.

CZASOPISMO TRANSFORMACYJNE

Czasopismo musi być zarejestrowane w rejestrze prowadzonym przez *Efficiency and Standards for Article Charges (ESAC-registry)*.

Przykładem krajowych umów transformacyjnych są programy pilotażowe podpisane z wydawcami przez **Wirtualną Bibliotekę Nauki**.

Publikowanie w czasopismach transformacyjnych będzie możliwe tylko, gdy praca została przyjęta do druku lub opublikowana do 31 grudnia 2024 r.

POLITYKA OA WG NCN. Licencje i prawa autorskie

- Publikacje muszą być udostępniane na licencji *Creative Commons Uznanie autorstwa, CC BY*.
- Zaleca się stosowanie domyślne licencji Creative Commons Attribution CC BY 4.0.
- Centrum dopuszcza korzystanie z licencji CC-BY-SA. W szczególnych przypadkach, po uzgodnieniu z NCN, praca może być opublikowana na licencji CC-BY-ND.
- **Strategia Zachowania Praw Autorskich (tzw. Right Retention Strategy)** Koalicji S: ochrona prawa własności intelektualnej naukowców do publikacji, umożliwiając tym samym zachowanie prawa do decydowania przez autora o publikowaniu wyników swoich badań bez embarga czasowego narzuconego przez wydawcę. cOAlition S planuje negocjacje w wydawcami, aby zachęcić ich do zmiany istniejących umów wydawniczych, aby umożliwić wszystkim autorom udostępnienie swoich AAM w momencie publikacji z licencją CC BY.

POLITYKA OA WG NCN. Dane badawcze

- **Plan zarządzania danymi badawczymi jest obowiązkowym elementem wniosku grantowego.** Podlega eksperckiej ocenie jako merytoryczna część raportu końcowego. Jeśli plan zarządzania danymi będzie niekompletny, raport zostanie odesłany do korekty.
- **Centrum zaleca uaktualnianie planu zarządzania danymi w trakcie trwania projektu** - w raporcie końcowym należy opisać stan faktyczny dot. danych w projekcie na dzień zakończenia projektu.
- Według wytycznych NCN otwarty dostęp powinien być zapewniony przede wszystkim do tych danych, które stanowią podstawę opublikowanych wyników i powinny być udostępniane w momencie ukazania się publikacji.
Rekomendowany czas przechowywania danych to 10 lat.

POLITYKA OA WG NCN. Dane badawcze

Wytyczne dla wnioskodawców do uzupełnienia PLANU ZARZĄDZANIA DANYMI w projekcie badawczym:

- 1) Opis danych oraz pozyskiwanie lub ponowne wykorzystanie dostępnych danych.
- 2) Dokumentacja i jakość danych.
- 3) Przechowywanie i tworzenie kopii zapasowych podczas badań.
- 4) Wymogi prawne, kodeksy postępowania.
- 5) Udostępnienia i długotrwałe przechowywanie danych.
- 6) Zadania związane z zarządzaniem danymi oraz zasoby.

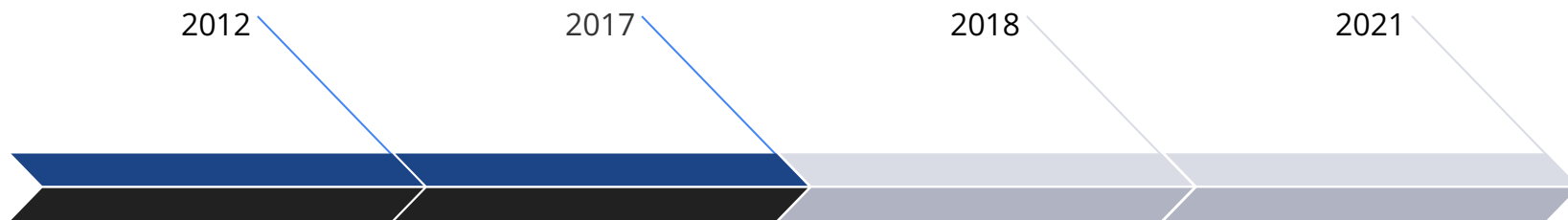
POLITYKA OA WG NCN. Koszty

- NCN pokrywa koszty publikacji w *open access* (tzw. Article Processing Charges - APC) w przypadku ścieżek 1 i 3. **Opublikowanie pracy w czasopiśmie hybrydowym (ścieżka 2) nie może być finansowane ze środków Centrum.**
- W przypadku ścieżki 3 (czasopismo hybrydowe) dla określonej liczby prac, koszty publikacyjne zostaną pokryte ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach umowy transformacyjnej *Read and Publish*.
- Dodatkowe opłaty pobierane przez wydawnictwa (odbitki, kolorowe rysunki w wersji drukowanej, itp.) nie są kosztami kwalifikowalnymi. APC powinno obejmować wszystkie opłaty jakie naukowiec musi ponieść w wydawnictwie w związku z publikowaniem w OA.
- **Opłaty publikacyjne przeznaczone na opublikowanie pracy w czasopismach drapieżnych, tzw. predatory journals, mogą zostać uznane za wydatkowane nieprawidłowo i podlegać zwrotowi do Centrum.**

Polityka OA
w programie
HORIZON EUROPE

UNIA EUROPEJSKA A OTWARTA NAUKA

UE, KE

Zalecenie z 17 lipca 2012 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz jej ochrony

HORIZON 2020

OA Mandatory Deposit and open access
Program pilotażowy

cOAlition S

Plan S

HORIZON EUROPE

OA Mandatory Deposit
OA obowiązkowy dla wyników badań

HORIZON EUROPE

Program HORIZON EUROPE to unijny program ramowy w zakresie badań naukowych i innowacji na lata 2021–2027.

Otwarty dostęp do wyników badań (publikacji i danych badawczych) jest jednym z kluczowych elementów programu.

HORIZON EUROPE a OA. Obowiązkowe praktyki otwartej nauki*

- Zapewnienie **otwartego dostępu do publikacji** poprzez deponowanie ich w zaufanych repozytoriach, nawet jeśli publikacja została wydana w otwartym dostępie.
- **Pełny i natychmiastowy otwarty dostęp do recenzowanych publikacji na otwartej licencji** (CC BY dla artykułów w czasopiśmie; dla monografii i innych długich prac może to być CC BY-NC lub CC BY-ND).
- Badacze powinni podać szczegółowe informacje o tym, gdzie i w jaki sposób będą deponować swoje wyniki badań zgodnie z otwartymi licencjami.
- **Odpowiedzialne zarządzanie danymi badawczymi zgodnie z zasadami FAIR** [Otwarty dostęp do danych badawczych i inne wyniki badań należy omówić w części dotyczącej zarządzania danymi badawczymi we wniosku].
- **Informowanie o wynikach badań, narzędziach, instrumentach** potrzebnych do walidacji wniosków z publikacji naukowych lub do walidacji/ponownego wykorzystania danych badawczych.
- **Zapewnienie (cyfrowy lub fizyczny) dostępu do danych lub innych wyników potrzebnych do walidacji wniosków z publikacji naukowych**, pod warunkiem zabezpieczenia uzasadnionych interesów i chyba że (otwarty) dostęp został już zapewniony w momencie publikacji.

*art. 17 wzoru umowy o dotację (Model Grant Agreement, MGA) oraz art. 17 szczegółowej umowy o dotację (Annotated Grant Agreement, AGA).

HORIZON EUROPE. Ocena praktyki Otwartej Nauki

- **"DOSKONAŁOŚĆ"**: w sekcji dotyczącej metodologii badacze powinni podać konkretne szczegóły dotyczące tego, w jaki sposób przyjmą obowiązkowe i zalecane praktyki otwartego dostępu (max. 1 strona), ewentualnie uzasadnienie, że praktyki OS nie mają zastosowania.
- **"CHARAKTER UCZESTNIKÓW I KONSORCJUM JAKO CAŁOŚĆ"**: przykłady praktyk OA, które są istotne dla projektu.
- **CZĘŚĆ A WNIOSKÓW**: lista publikacji, oprogramowań, danych itp. istotne dla projektu wraz z oceną jakościową i, jeśli są dostępne, trwałymi identyfikatorami (max. 5). Oczekuje się, że publikacje będą ogólnodostępne; oczekuje się, że zbiory danych będą FAIR i „tak otwarte, jak to możliwe, tak zamknięte, jak to konieczne”. Istotność publikacji ocenianych na podstawie oceny jakościowej wnioskodawców, a nie na podstawie Impact Factor czasopisma.

HORIZON EUROPE a OA. Wniosek o dotację*

- **Wczesne i otwarte udostępnianie:** wnioskodawca powinien dostarczyć szczegółowe informacje na temat tego, czy i jak wdrożyć wczesne i otwarte udostępnianie oraz dla której części oczekiwanych wyników.
- **Zarządzanie danymi badawczymi (Research Data Management, RDM):** jest obowiązkowe w przypadku projektów generujących i ponownie wykorzystujących dane. Należy opisać (max. 1 strona) jak planujemy zarządzać danymi zgodnie z zasadami FAIR. Wzór planu DMP znajduje się w szablonach sprawozdawczych w dokumentach, w zakładce „Funding and Tenders” na stronie Komisji Europejskiej.
- **Odtwarzalność wyników badań:** należy nakreślić pomiary zaplanowane w projekcie, które mogą przyczynić się do zwiększenia odtwarzalności. Wymagane są wszelkie informacje, narzędzia i instrumenty potrzebne do ponownego wykorzystania lub walidacji wniosków z publikacji naukowych oraz walidacji i ponownego wykorzystania danych badawczych.
- **Otwarty dostęp:** należy przedstawić, w jaki sposób planujemy spełnić wymagania polityki otwartego dostępu, czyli deponowania i natychmiastowego dostępu do publikacji oraz otwartego dostępu do danych.
- **Zaangażowanie obywateli, społeczeństwa obywatelskiego i użytkowników końcowych:** powinien podać jasne i związane informacje o tym, w jakim sposób zaangażowanie obywateli, społeczeństwa obywatelskiego i użytkowników końcowych zostanie wdrożone w projekcie w stosownych przypadkach.

HORIZON EUROPE a OA. Otwarte publikacje naukowe

Beneficjenci muszą zapewnić otwarty dostęp do recenzowanych publikacji naukowych dotyczących ich wyników.

- W szczególności muszą zapewnić:
 - najpóźniej w momencie publikacji zdeponowanie AAM lub VoR **w zaufanym repozytorium** w ramach licencji CC BY lub równoważnej(CC BY-NC/CC BY-ND są dozwolone dla formatów z długim tekstem), nawet jeśli publikacja została wydana w wydawnictwie OA.
 - dostęp do informacji poprzez pośrednictwem repozytorium o wszelkich wynikach badań/ narzędziach/ instrumentach potrzebnych do walidacji wniosków z publikacji naukowej.
- **Metadane muszą być otwarte w CC 0** lub równoważnym, zgodnie z zasadami FAIR i zawierać informacje między innymi o warunkach licencji trwałych identyfikatorach.
- Beneficjenci (lub autorzy) muszą zachować wystarczające prawa własności intelektualnej, aby spełnić wymagania OA.
- Publikacja w dowolnym miejscu, ale opłaty za publikację podlegają zwrotowi tylko wtedy, gdy miejsce publikacji jest w pełni otwarte (opłaty za publikację w hybrydach nie są zwracane).

HORIZON EUROPE a OA. Publikacje naukowe

Krok pierwszy: Deponowanie w repozytoriach instytucjonalnych, podmiotowych lub scentralizowanych.

Krok drugi: Zapewnienie otwartego dostępu do publikacji poprzez jedną z opcji: „Zielony OA” lub „Złoty OA”. Wybór odpowiedniej opcji w dużej mierze zależy od ogólnej strategii rozpowszechniania, komunikacji i eksploatacji oraz dostępności zasobów.

- **ZIELONY OA** → zapewnienie dostępu do danych naukowych poprzez: stronę internetową projektu badawczego „Horyzont Europa”, stronę internetową autora / instytucji goszczącej lub niezależne centralne otwarte repozytorium. Miejsce publikacji (czasopismo/wydawca) jest dowolne, ważne by autor zachował prawa do publikacji.
- **ZŁOTY OA** → publikowanie w czasopismach otwartego dostępu, gdzie koszty publikacyjne ponosi autor. Na etapie realizacji dowolnego projektu programu „Horyzont Europa” koszty związane z takimi publikacjami kwalifikują się do zwrotu w ramach dotacji programu „Horyzont Europa”. Pokrycie kosztów dotyczy **wyłącznie czasopism w pełnym OA i tylko opłaty za publikację** (bez opłaty za stronę lub kolor).

HORIZON EUROPE a OA. Dane badawcze

Naukowcy ubiegający się o finansowanie programu „Horyzont Europa” muszą przedstawić maksymalnie 1 stronę dotyczącą sposobu zarządzania danymi lub innymi wynikami badań (np. oprogramowaniem/kodem, protokołami, metodologiami, innymi obiektami cyfrowymi itp., ale NIE publikacjami) zgodnie z zasadami FAIR (znajdowalne, dostępne, interoperacyjne, Wielokrotnego użytku).

Beneficjenci programu będą musieli opracować szczegółowy plan zarządzania danymi (DMP) i dostarczyć go dostarczane do 6 miesięcy po zakończeniu projektu. Ponadto należy:

- **zdeponować dane w zaufanym repozytorium** (sfederowanym w EOSC, jeśli jest to wymagane w warunkach zaproszenia) + zapewnij OA **zgodnie z CC BY, CC 0 lub równoważnym**, zgodnie z zasadą „jak otwórz tak, jak to możliwe, tak zamknij, jak to konieczne”;
- **nadać danym trwały identyfikator** (np. DOI)
- dostarczyć za pośrednictwem repozytorium informacje o wszelkich wynikach badań/narzędziach /instrumentach **potrzebnych do ponownego wykorzystania lub walidacji danych. Metadane muszą być otwarte w CC 0** lub równoważnym (w zakresie, w jakim chronione są uzasadnione interesy lub ograniczenia), zgodnie z zasadami FAIR i zawierać informacje między innymi o warunkach licencji i trwałych identyfikatorach.

*Wzór planu DMP - szablony sprawozdawcze w dokumentach referencyjnych “Funding and Tenders” na stronie Komisji Europejskiej

HORIZON EUROPE a OA. Open Research Europe

Open Research Europe to ogólnie dostępną platformę publikacji naukowych. Na platformie zamieszczane będą oryginalne, wcześniej niepublikowane wyniki badań finansowanych w ramach programu „Horyzont Europa”, unijnego programu badań naukowych i innowacji na lata 2021-2027, oraz poprzedniego programu „Horyzont 2020”.

- Dodatkowa opcja publikacji w otwartym dostępie dla beneficjentów - udostępnianie na platformie jest opcjonalne, nie obowiązkowe.
- Brak kosztów dla autorów/beneficjentów - platforma nie pobiera APC (APC = opłata za przetwarzanie artykułów).
- Publikacje udostępniane są na licencji CC BY (ewentualnie BB BY ND dla dłuższych tekstów)
- Otwarty proces recenzji - publikacja przechodzi proces recenzji i publikacji tak, jak w tradycyjnym czasopiśmie.
- Autorzy mogą publikować po zakończeniu grantu.
- Publikacje zostaną przekazane do ZENODO oraz EPMC (poprzez Crosref).
- W razie możliwości publikacje zostaną zaindeksowane w bazach referencyjnych: DOAJ, Web of Science czy Scopus.

Dziękuję za uwagę

